

Den Lange March - i Tysk Østafrika

Af Jens Rasmussen

Indledning

De kinesiske kommunister gennemfører i årene 1934-35 den berømte Lange March i Kina. En præstation af lignende omfang foretager de tyske kolonialstyrker i Første Verdenskrig under ledelse af generalmajor von Lettow-Vorbeck i det, der på denne tid udgør Tysk Østafrika. Medens den kinesiske march varer ét år, kæmper de tyske styrker i 2½ år mod forfølgende engelske, belgiske og portugisiske styrker og tilbagelægger knap 5.000 km i det vanskelige østafrikanske terræn. Denne del af verdenskrigen danner baggrund for Tom Buk-Swientys værk *Safari fra helvede* fra 2022.

Peter Marius Jørgensen er med i krigen i Tysk Østafrika. Han er en af de sønderjyder, som deltager i et dristigt togt i 1915 med en fragtdamper fra Tyskland gennem den engelske blokade i Nordsøen og til Tysk Østafrika. Han deltager i krigen og marchen og bliver krigsfange i 1917. En del af tiden som krigsfange er han i fangelejr i Tura ved Cairo i Egypten, inden han bliver sejlet hjem til Danmark i 1919. Han skriver en række breve i Tura, og de giver et spændende indblik i hans situation og hans tanker i den anledning.

Hovedpersonen

Peter Marius Jørgensen bliver født 26. august 1891 i Skovby i Vedsted sogn i en dansksindet familie. Hans far, Iver Jørgensen, bliver født 1856 i Jordrup sogn i Ribe amt, og han flytter til Sønderjylland i 1871. Der bliver han gift med Anne Christine Hansen fra Arnitlund i Vedsted sogn. Iver beholder sit danske statsborgerskab, og hans søn er derfor statsløs fra fødslen.

Peter – som han hedder i familien – kommer ud at sejle i 1909, og nogle af hans søfartsbøger findes endnu. Han kommer som matros på både danske og tyske skibe over store dele af verden og runder Kap Horn med sejlskib. Senere sejler han også med dampskibe og må betegnes som en fuldbefaren sømand. Af en erklæring fra Handelsministeriet fremgår det, at han i 1913 har erhvervet sig et styrmandsbevis.

Peter Marius Jørgensen, udateret fotografi

Matros og soldat

Som statsløs kunne Peter siden 1913 blive indkaldt til aftjening af tysk værnepligt, og han valgte at søge om tysk statsborgerskab og at aftjene værnepligten efter en særlig éttårig ordning. Det er uvist hvornår dette skete, men i november 1914 sender han et postkort fra flådebasen i Kiel. Kortet er til folkeregisterføreren i Vedsted og er skrevet på fejlfrit tysk med gotiske bogstaver, og Peter klager på kortet over, at han endnu ikke har fået sine nye statsborgerpapirer. Han venter utålmodigt på at komme ud at sejle, for som han skriver: ”Jeg skal dagen lang feje dæk, et arbejde som man kan holde ud i årevis, men som man heller ikke bliver kløgtig af.” Han nævner også, at de kun er få tilbage, som endnu ikke er kommet afsted. Det er der imidlertid en god grund til, for man har netop holdt dansktalende tilbage, så de kan bemane et militært blokadebryderskib. Skibet bliver camoufleret som et dansk fragtskib, Kronborg, med dansktalende besætning, som bl.a. forsynes med falske, danske søfartsbøger.

Peter og andre i samme situation får valget mellem almindelig militærtjeneste og den farlige særmission, og tilstrækkeligt mange melder sig til særmissionen. De bliver samlet i krigshavnen Wilhelmshaven, hvor de kan sende et sidste brev hjem inden afsejling 18. februar 1915. Missionen er tophemmelig, og de får først efter afsejling at vide, at turens formål er at bringe militære forsyninger, medicin og kul til de trængte kolonialtropper i Tysk Østafrika.

Kronborg når frem til målet i april 1915, hvor det beskydes tæt på kysten af den engelske flåde og sænkes af besætningen. Hele besætningen kommer dog frelst i land, og det meste af lasten reddes af besætningen og af de tyske kolonialstyrker, som hurtigt kommer til hjælp. Peter og de andre søfolk bliver nu indrulleret i

kolonialstyrkerne, som består af nogle hundrede europæere og helt op til 15.000 indfødte soldater, de såkaldte askarier.

Askari på tysk postkort fra 1915

Der er et klart hierarki blandt tropperne. Europæerne er officerer og befalingsmænd, men selvom askarierne er de underordnede, har de også deres egne bærere og oppassere. Mange af de indfødte soldater og hjælpere har egne familier med, og under den langvarige march bliver der også født børn i disse familier. Mandskabet fra flåden får ingen særlig status blandt tropperne. Efter den øverstkommanderendes befaling bliver de indplaceret som menige soldater med samme løn og forplejning som askarierne. Da de tilmed får uniformer og våben af ringere kvalitet, bliver de af askarierne omtalt som 'askari ulaya' – europæiske askarier. At man inden krigen har kunnet føre et skib giver altså ingen særlige privilegier i kolonialstyrkerne.

Overgang over en flod. Billede fra Peters efterladte mappe

Der er kendes ingen kilder, der beskriver, hvilke opgaver Peter har under felttoget, og hvilke kampe han deltager i. Vi ved kun, at han i oktober 1917 bliver så syg af bl.a. malaria, at han bliver efterladt sammen med andre syge og taget til fange af englænderne tæt ved grænsen til Mozambique. Peters gruppe bliver transporteret nordpå og senere sejlet til krigsfangelejren Tura i Egypten. Resten af hæren med 300 tyskere, 1.700 askarier og 3.000 medfølgende kæmper videre resten af krigen, og hæren overgiver sig først efter våbenstilstanden i november 1918.

Krigsfangens breve

Der er bevaret 16 breve fra Peter som krigsfange til hans brødre. Han skriver, at han har lov til at skrive to gange om ugen, og brevene er underkastet censur. Sidstnævnte ses af slettede linjer, og Peter antyder flere steder, at han må vente til hjemkomsten med at fortælle om forholdene i lejren. Krigsfangerne kan kun skrive breve på fortrykte ark, hvor der står "Nicht zwischen die Zeilen schreiben!". Det kan måske tolkes i overført betydning: "Der må ikke stå noget mellem linjerne!".

Brevene til hans bror i København er skrevet med latinske bogstaver og på rigsdansk. Brevene til Peters bror i USA skriver Peter på et tilsyneladende selvlært engelsk, men meningen træder tydeligt frem.

Indholdet i brevene afspejler krigsfangens triste liv: Sporadiske breve fra familien, malariaen, som han har bragt med sig fra Østafrika, manglen på penge og mad - eftersom han ikke fysisk er i stand til at tjene penge ved at arbejde - og den dårlige indkvartering med temperaturer op til 45 grader, og hvor man tilmed kan få solstik indendørs på grund af huller i taget.

Men værst er længslen efter at komme ud af fangelejren og væk fra "Det forbandede trældommens land" og ovenikøbet ikke at vide, hvor længe det varer, inden det sker. Som han skriver i juli 1919: "De første fire år var meget hårde, men de sidste var de værste. Det er næsten umuligt at holde hovedet oppe". Han er bitter over, at mange af de tyske fanger er kommet hjem, og at den danske konsul i Cairo ikke kan tage affære for de sønderjyske fanger. Det er måske rygtedes til Tura, at von Lettow-Vorbeck og resterne af hans tropper som de eneste får lov at holde en sejrsparade i Berlin i marts 1919.

På trods af de barske år i Østafrika kan Peter skrive, at "Afrika er fint, men det giver dig et dårligt helbred". Hans humor og religionsundervisningen fra hans skoletid skinner også igennem, når han beder om at få sendt 20 Dollars og skriver: "Det er ikke de syv fede år her". Foruden gentagne ønsker om penge i brevene beder Peter også om læsestof i form af danske ugeblade og aviser.

Peter må have hørt om fredskonferencen i Versailles, for han skriver med en klarsynet forudsigelse: "Straf for Tyskland kan være godt, men de overdriver og vil komme til at græde for det. De andre er heller ingen engle." Om hans egne fremtidsudsigter er han meget åben. Måske vil han ud at sejle med danske eller tyske skibe, eller måske vil han arbejde i landbruget. Han nævner endda Afrika som en fremtidsmulighed, og her tænker han givetvis på Østafrika og ikke på Egypten.

Hjemkomst

Peters tilfangetagelse bliver kendt i hjemstavnens senest i juli 1918, for på de tyske tabslister anføres 1. juli 1918, at "Gefr. Jörgensen, Peter Marius" er i engelsk fangenskab. Han er åbenbart blevet forfremmet til Gefreiter (korporal) i Afrika. Kort efter bringes nyheden også i Ribe Stiftstidende, som skriver indgående om forholdene i Sønderjylland. Omtrent samtidigt får han selv kontakt til familien, som jo ikke har kendt til hans skæbne i mere end tre år, da Tysk Østafrika i praksis har været afskåret fra hjemlandet.

Som det er beskrevet i Buk-Swientys bog, bliver Peter og de andre sønderjyske krigsfanger sejlet hjem med det danske orlogsskib Valkyrien. De får en stormende modtagelse i København, og i Peters gemmer ligger programhæftet fra 11. september 1919 ved modtagelsen i Rigsdagen med teksten til fem af de kendte fædrelandssange.

Han meldte sig til den tyske flåde som étårig frivillig, men hans krigstjeneste kom til at vare næsten fem år!

Efterspil

Hjemme igen i Sønderjylland hos forældrene gør han sig nyttig i landbruget; men allerede i 1920 er han i perioder på havet igen. Fra 1922 bliver havene hans faste arbejdsplads. Under Anden Verdenskrig afmønstrer han i januar 1942 i Montevideo i Sydamerika, hvor han vist ernærer sig som cykelsmed. Han bliver her resten af krigen – forståeligt nok udtrykker han, at han har fået nok af krig og ufred.

Peter ved skibrattet. Udateret fotografi

Efter Anden Verdenskrig slutter han karrieren som sømand. Han slår sig ned i barndomssognet, og her er han kendt for gerne at ville fortælle om sin tid i Afrika. Han har en mappe med fotos og billeder fra Tysk Østafrika, som senere under briterne bliver kaldt Tanganyika, og som nu hedder Tanzania.

Han fremviser givetvis også sit jernkors fra krigen; men det er uvist, hvornår han får det tildelt. Von Lettow-Vorbeck skriver i sine erindringer, at ”krigsordener kendte vi i sagens natur så godt som ikke”. Muligvis har man senere fra tysk side tildelt jernkorset til alle de europæere, som var med i felttoget med kolonialstyrkerne.

Peter forbliver ugift og dør 12. november 1967. I kirkebogen for Vedsted omtales han som forhenværende skibskaptajn. Da Peter er en god skatteyder, får han på et tidspunkt sit hjemsgn til at bekoste en forbindelsesvej, som kan lette adgangen til hans bopæl. Denne vej findes stadigvæk, og den hedder som et minde om ham Kaptajnsvejen.

Kilder

Tak til medlemmer af Peter Marius' familie, som har hjulpet mig med billeder og oplysninger.

Oversættelser fra tysk og engelsk ved forfatteren.

Hjemmeside fra Museum Sønderjylland: <https://denstorekrig1914-1918.dk> om Sønderjylland og sønderjyder under Første Verdenskrig

Buk-Swienty, Tom: *Safari fra Helvede*. Politikens Forlag 2022

Lettow-Vorbeck, Paul von: *Meine Erinnerungen aus Ostafrika*. Leipzig 1920

Pesek, Michael: *Die Absurdität kolonialer Repräsentationswelten. Humor und Gewalt in Deutsch-Ostafrika, 1889-1918*. Downloaded 25. maj 2023 fra www.academia.edu